

Rano otkrivanje disleksije u školi

Bulut, Ivančica

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:454640>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ivančica Bulut

Rano otkrivanje disleksije u školi

Early detection of dyslexia in school

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Ivana Marčinko

Osijek, 2016.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ivančica Bulut

Rano otkrivanje disleksije u školi

Završni rad

Društvene znanosti, Psihologija, Opća psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Ivana Marčinko

Osijek, 2016

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. RANO PREPOZNAVANJE	3
2.1. SIMPTOMI POVEZANI S ČITANJEM	4
2.2. SIMPTOMI POVEZANI S PISANJEM	4
2.3. DISLEKSIJA I MATEMATIKA	5
3. EDUCIRANOST KADRA	6
4. TESTOVI ZA DISLEKSIJU	7
5. METODE POUČAVANJA	9
6. PRAĆENJE I OCJENJIVANJE UČENIKA S DISLEKSIJOM	10
7. SUBJEKTIVNA DOBROBIT UČENIKA S DISLEKSIJOM	11
8. ULOGA RODITELJA	13
9. DISLEKSIJA U HRVATSKOJ I SVIJETU	13
10. ZAKLJUČAK	15
11. LITERATURA	16

SAŽETAK

Disleksija je jedna od teškoća vezana uz učenje. Prvenstveno se očituje kod čitanja i pisanja, ali je moguća pojava i drugih simptoma poput zbunjenosti u vremenu i prostoru, nesigurnost pri obavljanju automatskih radnji ili zaboravljanje nekih događaja. Sve veći problem predstavlja rano otkrivanje simptoma iz razloga što odgajatelji i učitelji nisu kompetentni u tom području te nemaju dovoljno znanja i iskustva s takvom djecom da bi prepoznali disleksiju te na vrijeme reagirali. Iz tog razloga ovaj rad stavlja naglasak na edukaciju kadra koji radi s djecom, prilagodbu nastavnog gradiva, načina ocjenjivanja i praćenja rada učenika s disleksijom, ali i prilagodbu materijala te komunikaciju roditelja i školskog sustava. U okviru toga, prikazani su najčešći simptomi povezani sa čitanjem, pisanjem i matematikom te najefikasnije metode poučavanja. Dio rada posvećen je testovima za otkrivanje disleksije, ali i problematici nestandardiziranih testova. Veliku ulogu u poboljšanju načina edukacije učenika s disleksijom ima i uvođenje asistenata u nastavu te zapošljavanje većeg broja logopeda u vrtiće i škole. Na kraju su navedene organizacije koje se u Hrvatskoj i svijetu bave ovim područjem, njihov način rada, stručnjaci, ali i problematika rada vezana uz procjenjivanje ove teškoće. Osnovni cilj rada je upoznati čitatelje sa važnošću prilagodbe sustava obrazovanja učenicima s teškoćama, ali i važnosti što ranije intervencije, provođenja radionica i edukacija te pružanja psihološke podrške.

KLJUČNE RIJEČI: teškoće u učenju, disleksija, rano otkrivanje, simptomi, testovi, udruge

1. UVOD

Teškoće učenja specifični su neurološki poremećaji koji utječu na psihološke procese uključene u uporabu i razumijevanje jezika. Teškoće mogu varirati po intenzitetu, prisutnosti dodatnih simptoma, ne mogu biti izliječeni, ali postoje različiti načini na koje se simptomi mogu ublažiti i ukloniti, na primjer razumijevanjem okoline i podrškom bližnjih. Veliki problem stvara nesrazmjer između intelektualnih potencijala i akademskih postignuća iz razloga što učenici prosječne te iznadprosječne inteligencije često imaju dijagnosticiranu neku od teškoća učenja. U takvim situacijama dolazi do razvijanja negativnih afekata, niskog samopoštovanja i subjektivne dobrobiti djeteta, frustracije, odustajanja od učenja i općenito rada kako tijekom školovanja, tako i tijekom cijeloga života. Prema procjenama, oko 20% djece s neuspjehom u školi ima neku od teškoća učenja (disleksija, disgrafija, diskalkulija; Duvnjak, Soudil-Prokopec i Škrobo, 2015).

Disleksija se može definirati kao specifična teškoća koja je povezana s čitanjem i pisanjem, obuhvaća točnost, fluentnost i razumijevanje pročitanog. Nije uzrokovana siromaštvom, zaostalošću u razvoju, oštećenjima vida ili sluha ili učenjem drugog jezika, iako svi ti uvjeti mogu povećavati rizik od razvoja deficita u učenju (Hudson, High i Al Otaiba, 2007). Javlja se kod otprilike 10% školske djece te je različita u različitim jezicima. Velik broj istraživanja u području disleksije bavi se otkrivanjem uzroka nastanka disleksije. Utvrđeno je kako disleksija može biti genetski uvjetovana, ali postoji mogućnost njenog stjecanja uslijed traume u određenim područjima mozga. Postoje različite vrste disleksije: od nedovoljno formiranog govora, do vrste disleksije koju karakterizira nedovoljno razvijena vizualno-prostorna percepcija i orijentacija te kombinirani oblik ovih dviju vrsta (Bjelica i sur., 2005). Samo utvrđivanje disleksije kod djeteta vrlo je zahtjevan proces. Glavni cilj procjenjivanja i rane dijagnoze disleksije odnosi se na otkrivanje nedostataka osobe, ali i njenih vještina (Miles i Miles, 2004). Znanje o karakteristikama disleksije ima veliku važnost jer osobi s disleksijom omogućava upravljanje vlastitim životom na odgovarajući način. Neka od novijih istraživanja ukazuju na to da disleksija nije poremećaj ili teškoća kako većina smatra, već se na nju gleda kao na drugačiji način obrade informacija i funkcioniranja osobe (Lenček, 2012).

Disleksiju je važno što prije uočiti i reagirati na način kako bi se djetetu osigurala adekvatna i stručna pomoć te podrška obitelji, okoline i škole. Roditelji često zanemaruju djetetove probleme ili uopće nisu svjesni da su problemi prisutni pa ne traže pomoć. Zbog

takvog neznanja i odgađanja odlaska na preglede i testiranja, uklanjanje problema postaje sve teže te dijete sve više zaostaje za svojim vršnjacima u svladavanju gradiva. Djeca školske i predškolske dobi često su prepuštena slučaju jer ne postoji nikakvo sustavno praćenje njihova razvoja te njihovih sposobnosti čitanja i pisanja. S obzirom na to, simptomi i teškoće vezane uz čitanje i pisanje rijetko se otkrivaju na vrijeme, a pomoć i tretman ovise o okolini u kojoj dijete odrasta. Pri upisu u prvi razred, djeca moraju proći obvezne provjere sposobnosti, no ta testiranja ne uključuju provjeru simptoma disleksije. Takva povjerenstva za provjeru sposobnosti prije upisa u školu ne uključuju niti logopede, koji bi u ovom slučaju bili najbolji stručnjaci te najkompetentniji za prepoznavanje disleksije. Veliki problem također su i vrtići, jer nemaju zaposlene stručnjake logopede koji bi mogli raditi testiranja sa predškolskom djecom, s obzirom da odgojitelji najčešće nisu u stanju prepoznati simptome (Bjelica i sur., 2005).

U pojedinim slučajevima pojava disleksije je neočekivana, s obzirom da pojedinci imaju sve predispozicije da postanu dobri čitači. Imaju visoku inteligenciju, motivaciju, podržavajuću okolinu, ali bez obzira na to ne uspijevaju savladati čitanje (Allen, 2010). Sve je više dokaza kako je disleksija, kao i druge poteškoće u učenju, povezana sa problemima u akademskom području i cjeloživotnim teškoćama. Također je povećana vjerojatnost negativnih životnih ishoda kao što je maloljetnička delikvencija, napuštanje škole, socijalna izolacija, nisko samopoštovanje, nezaposlenost, depresija te različiti mentalni problemi (Firth, Frydenberg, Steeg i Bond, 2013). Brojne organizacije i ustanove bave se ovom problematikom u nastojanju da pojedincima s teškoćama u učenju olakšaju praćenje nastavnog gradiva, ali i svakodnevno funkcioniranje te osvijeste javnost o sve većem broju pojedinaca koji se suočavaju sa sličnim poteškoćama.

Ovaj rad stavlja naglasak na važnost što ranijeg prepoznavanja simptoma disleksije, opisivanje prepoznatljivih simptoma, naglašava problematiku needuciranosti kadra i nestandardiziranih testova. Uz to, objašnjava se važnost podrške i uloge roditelja kao i udruga koje svojim radom nastoje poboljšati dobrobit i kvalitetu života pojedinca.

2. RANO PREPOZNAVANJE

Većina ljudi vjeruje kako dijete prvo mora biti neuspješno kako bismo mu dijagnosticirali disleksiju, što zapravo nije točno. Takva djeca mogu biti kreativna, imati originalne ideje te dobre vizualne sposobnosti. „Tako djeca koja s mukom čitaju prijevode filmova, a o samostalno pročitanim lektirama još će dugo sanjati, mogu biti sklona istraživanju funkcioniranja električnih naprava i aparata, a ponekad i sama imati vrlo kreativna rješenja u konstruiranju takvih naprava.“ (Bjelica i sur., 2005: str.12).

Identificiranje učenika s disleksijom iako se može činiti jednostavnim, težak je zadatak i zahtjeva različite postupke. Premda postoje različiti testovi za otkrivanje poteškoća u učenju, jedan test nije dovoljan da bi se to utvrdilo. U takvim situacijama u obzir se moraju uzeti različiti faktori. Kada se kod djeteta uoče simptomi povezani s disleksijom, vrlo je važno proučiti i anamnestičke podatke koji mogu biti smjernica za terapiju (Bjelica i sur., 2005). Ta specifična teškoća učenja može se očitovati na različite načine, ali postoje određena obilježja koja se kod djece s disleksijom pojavljuju zajedno. Jedan od prvih znakova koji mogu ukazati na disleksiju je kašnjenje u govoru. Dijete kod kojeg postoji vjerojatnost za disleksiju može početi izgovarati svoje prve riječi tek nakon 15 mjeseci ili početi izgovarati fraze tek nakon druge godine života (Allen, 2010).

Opći pokazatelji koji upućuju na dijete s disleksijom u razredu mogu se odnositi na zbunjenost takvog djeteta u vremenu te nesigurnost u orijentaciji prema sebi i općenito u prostoru, čudne pogreške u čitanju i pisanju, specifične teškoće u rješavanju matematike, probleme kod prepisivanja s ploče i razumijevanja pročitano. Ponekad je moguće da dijete ulaže veliku količinu truda u izvršavanje zadataka i učenje, ali svejedno postiže slabe rezultate. Neku djecu učitelji percipiraju kao lijenu i onu kojoj nije stalo, što uglavnom nije točno. Jedan od znakova disleksije može biti i poteškoća u pamćenju riječi, pogotovo ako riječi nemaju smisao (Buljubašić-Kuzmanović i Kelić, 2012). Između ostalog, ako dijete pokazuje teškoće u organiziranju slobodnog vremena, ne može zapamtiti nekoliko instrukcija ili uputa koje mu učitelj zada te se čini kao da nije koncentrirano ili mu se lako otkloni pažnja, može se posumnjati na disleksiju. S druge strane, disleksija se može očitovati i kroz poteškoće u svakodnevnom funkcioniranju kao što su: problemi s odijevanjem i obuvanjem, nesigurnost kod obavljanja nekih automatskih radnji, teškoće pri oponašanju ritma, zaboravljanje vremenski bliskih događaja te zbunjenost kod određivanja lijevo-desno (Bjelica i sur., 2005). Ono što ovaj poremećaj čini specifičnim zapravo je raskorak između usvojenosti vještine čitanja i intelektualnih sposobnosti. Dijete prosječnih ili iznadprosječnih intelektualnih sposobnosti

koje ne može svladati vještinu čitanja ne uspijeva napredovati niti ostvariti intelektualne kapacitete, što se odražava na njegovo akademsko postignuće (Buljubašić-Kuzmanović i Kelić, 2012).

Čitanje i pisanje osnovne su vještine koje se svladavaju u nižim razredima osnovne škole. Ako dijete pokazuje poteškoće u tim vještinama, važno ga je pratiti te po potrebi uputiti stručnjaku na prikladnu terapiju. Iako većina učenika uz pomoć stručnjaka uspije svladati te poteškoće, kod djece s disleksijom teškoće u čitanju i pisanju ostaju bez obzira na poduku. Kod njih čitanje ne postaje automatizirano, kao što je to slučaj kod druge djece u razdoblju od 8 do 9 godina (Buljubašić-Kuzmanović i Kelić, 2012).

2.1. SIMPTOMI POVEZANI S ČITANJEM

Djeca s disleksijom nesigurna su i spora u čitanju, brzo zaboravljaju naučeno, imaju probleme u razumijevanju pročitano, a time i u donošenju zaključaka. Specifične teškoće povezane s čitanjem kod djece s disleksijom najčešće se odnose na zamjene grafički sličnih slova (b-d, b-p, m-n, s-z, š-ž), zamjene slogova (ej-je, mi-im), zamjene fonetski istih slova (d-t, z-s, g-k) te teškoće u povezivanju glasova i slogova u riječi. Uz to, djeca s disleksijom imaju poteškoća s prepoznavanjem i razlikovanjem govornih zvukova. Kada dijete čita mora riječi prevesti u glasove sa značenjem, što mu može predstavljati veliki problem, posebice ako mora čitati naglas. Učitelji i roditelji trebaju obratiti pažnju ako dijete tijekom čitanja izostavlja riječi ili cijeli redak, vraća se na već pročitani redak ili ima problema sa smjerom čitanja (lijevo-desno). Karakteristika ovog poremećaja vezana uz čitanje također je i nerazlikovanje fonološki sličnih glasova kao što su b i d ili s i š, što se najčešće javlja tijekom početnog usvajanja čitanja (Buljubašić-Kuzmanović i Kelić, 2012). Ponekad se može dogoditi da dijete ima poremećen ritam čitanja, čita napamet, ima nejasnu artikulaciju ili slabo razumije pročitano. U takvim situacijama treba biti oprezan i neko vrijeme pratiti dijete jer se s takvim poteškoćama susreću i djeca koja nemaju disleksiju, pogotovo kada tek počinju usvajati čitanje (Bjelica i sur., 2005).

2.2. SIMPTOMI POVEZANI S PISANJEM

Djeca s disleksijom susreću se i s različitim teškoćama vezanim uz pisanje. Često se javlja „zrcalno“ pisanje brojki i slova, zamjena fonetski ili grafički sličnih slova, zatim neke strukturalne greške kao što su umetanje ili dodavanje slova. Specifične teškoće kod učenika mogu se javiti i u obliku izostavljanja slova ili riječi te kao neurednost, nečitljivost rukopisa ili teškoća pri uporabi gramatičkih i pravopisnih pravila. Ne mogu slušati i pisati u isto vrijeme te

im problem stvara hvatanje bilješki na satu zbog nesposobnosti brzog pisanja. Iako se slični simptomi mogu pojavljivati i kod djece koja nemaju disleksiju što može zbuniti učitelje i roditelje, kod njih se simptomi pojavljuju rjeđe, kraće traju i manje su izraženi (Bjelica i sur., 2005).

2.3. DISLEKSIJA I MATEMATIKA

Nedostatna razvijenost određenih viših psihičkih funkcija može uzrokovati teškoće u učenju matematike. Prema izvještajima jedne britanske specijalne škole za djecu s disleksijom, utvrđene su teškoće s matematikom kod 75% učenika s disleksijom. Veliki problem nastaje kod zadataka s riječima, jer dijete nije sposobno pročitati niti razumjeti uputu, ne poznaje matematički rječnik te ima siromašan rječnik općih pojmova što dodatno otežava rješavanje zadataka. Teškoće nastaju kod pamćenja i reproduciranja tablice množenja, zatim u uporabi brojevnog pravca, odnosa među brojevima i razumijevanju vremenskih i prostornih odnosa. Automatizirano imenovanje matematičkih simbola i geometrijskih likova je nemoguće jer je takvom učeniku potrebno više vremena za prisjećanje čak i kada su postupci i matematička terminologija dobro naučeni. Problemi u svladavanju matematike najčešće su prisutni kod vizualne disleksije koju karakterizira nesposobnost pojedinca da tumači značenja tiskanih jezičnih simbola. Djeca s ovim tipom disleksije vide brojeve i simbole inverzno ili zrcalno, pogrešno percipiraju slova te im zbog toga čitanje rečenica u zadacima s riječima stvara veliku prepreku u rješavanju takvih zadataka. Pisanje testa u ograničenom vremenskom razdoblju učenicima s disleksijom stvara veliki stres jer im treba puno vremena da pročitaju i shvate zadatak, do rezultata dolaze jako sporo te često ne stignu napisati test do kraja. Ovi problemi mogu biti smanjeni uporabom metodike poučavanja. Poznavanje karakteristika disleksije i primjerene metodike poučavanja te veliko znanje iz matematike kao i sposobnost prenošenja tog znanja učenicima, mogu pomoći učiteljima u radu s takvim učenicima (Bjelica i sur., 2005).

S druge strane, prisutnost disleksije ne mora uvijek dovesti do neuspjeha u matematici. Sposobnost vizualizacije uvelike olakšava svladavanje matematike pa učenici s disleksijom i dobro razvijenom vizualizacijom mogu biti bolji u matematici od svojih vršnjaka. Posjedovanje takvih sposobnosti omogućuje učenicima da postanu nadareni, čak i natprosječni matematičari (Bjelica i sur., 2005).

3. EDUCIRANOST KADRA

Iako učitelji nisu educirani za dijagnosticiranje teškoća u učenju, od velike je važnosti da imaju znanja o tom području, da budu upoznati sa simptomima različitih poremećaja te da ih se upozna s posebnim načinom rada s djecom koja imaju neke poteškoće u učenju. Na taj način učitelj može posumnjati na neku teškoću te uputiti učenika na testiranje i dodatno pratiti njegov rad i razvoj. Premda bi učitelji koji rade s učenicima s disleksijom, kao i s drugim poteškoćama, trebali biti visoko educirani, često se događa da oni koji rade s takvim pojedincima zapravo nemaju stečeno znanje za provođenje eksplicitnih poduka kakve su takvim učenicima potrebne. Eksplicitne poduke koje bi učitelji trebali koristiti odnose se na jasne upute kojima se djetetu govori točno ono što treba raditi, što će se učiti, u kakvom su odnosu neki pojmovi te samim time osiguravaju im više informacija, za razliku od ostalih učenika koji sami moraju doći do povezanosti između koncepata i do nekih zaključaka. Međunarodna udruga za disleksiju 2010. godine donijela je pravila o radu s djecom s disleksijom, a odnose se na sposobnost učitelja da prepozna karakteristične simptome disleksije te općenito poznavanje pojmova iz tog područja (Washburn, Binks-Cantrell i Joshi, 2014).

Jedno od prvih istraživanja znanja učitelja o tome što je disleksija i koje su njene karakteristike provedeno je 1982. godine, a nalazi su potvrđivali kako učitelji imaju pogrešno mišljenje o samim uzrocima disleksije te kako je većina smatrala da je uzrok takvom deficitu zapravo nedostatak u vizualnoj percepciji. Slično istraživanje provedeno je 2009. godine u Velikoj Britaniji i Irskoj, gdje se također ispitalo shvaćanje učitelja, ali i defektologa o tome što je disleksija. Utvrđeno je kako su defektolozi iz obje države imali znanja o temeljnim poteškoćama koje se vežu uz disleksiju. Gotovo polovica učitelja iz Irske opisala je disleksiju kao poremećaj vezan uz pamćenje, dok većina sudionika iz Velike Britanije nije spomenula niti jednu karakteristiku disleksije. Jedno od novijih istraživanja provedeno je usporedno u Americi i Velikoj Britaniji te je utvrđeno kako učitelji pripravnici smatraju da disleksiju ne uzrokuju okolinski faktori niti obiteljsko okruženje, što je točno, ali su imali pogrešno shvaćanje da disleksiju karakterizira deficit vizualne percepcije. Zanimljivo u ovome istraživanju bilo je to što su sudionici iz Velike Britanije naveli kako učenici mogu prerasti disleksiju, iako Britanska udruga za disleksiju naglašava dugovječnost disleksije (Washburn i sur., 2014).

Problem educiranosti kadra javlja se i u vrtiću s obzirom da odgojiteljice nisu dovoljno kompetentne za rad s takvom djecom te nemaju nikakvu potporu u obliku asistenata ili podrške od strane stručnjaka. Naime, njihovo fakultetsko obrazovanje obuhvaća nedovoljno kolegija koji se bave ovom problematikom (kao što su kolegiji vezani uz psihologiju i pedagogiju). U

takvim situacijama se djeca s teškoćama ponekad ispisuju iz vrtića s obzirom da nije obavezan, osim nekoliko mjeseci predškole gdje se takav problem zbog kratkog vremenskog razdoblja ne može prepoznati niti dijagnosticirati. Osim ekstremnih situacija ispisivanja djeteta iz vrtića gdje se u kombinaciji s disleksijom javljaju različite razvojne teškoće s kojima se odgojiteljice ne mogu nositi, najčešće takva djeca ostaju uskraćena za stručnu pomoć jer se njihov problem ne prepoznaje. Nakon vrtića i osnovne škole, problem se nastavlja i u srednjoj školi gdje nije predviđeno uključivanje asistenata u nastavu, a velik broj škola nema zaposlene niti stručne suradnike koji bi u ovakvim situacijama bili od velike pomoći (Duvnjak i sur., 2015).

Kako bi bili sposobni pomoći učeniku s disleksijom, učitelji trebaju razumjeti definiciju disleksije, njene uzroke i način identificiranja takvih pojedinaca kao onih kod kojih usporeno čitanje nije jedini problem. Najvažnije od svega je da nauče na koji način poučavati takve marljive, inteligentne učenike, koji usprkos kvalitetnom poučavanju čitanja i dalje zaostaju za svojim vršnjacima. Često im ne preostaje ništa drugo nego da se sami educiraju, uključuju u različite radionice, informiraju o tome što je disleksija i koji je najbolji način poučavanja takvih učenika, s obzirom da su zbog neprilagođenog sustava odgoja i obrazovanja zajedno s takvim učenicima prepušteni sami sebi (Allen, 2010).

4. TESTOVI ZA DISLEKSIJU

Postoje različiti testovi kojima se može ustanoviti postoji li disleksija kod djeteta. Većina takvih testova konstruirana je i upotrebljava se u Britaniji, ali postoji sve veća potreba za primjenom testova i u drugim državama diljem svijeta. Ciljevi takvih procjena odnose se na otkrivanje nedostataka, ali i vještina pojedinaca, utvrđivanje potreba s obzirom na trenutni stupanj obrazovanja te njihove sposobnosti (Miles i Miles, 2004). Rano otkrivanje i intervencije potrebne su kako bi učenicima s disleksijom omogućili napredovanje usporedno sa njihovim vršnjacima. Iako se primjenom jednog testa ne može sa sigurnošću tvrditi da disleksija postoji, postoje različite procjene koje zajedno mogu dati dobre rezultate. Procjena disleksije dinamički je proces, a testovi su samo dio tog zahtjevnog procesa. Ako nam je dostupna obiteljska povijest učenika, u kombinaciji s procjenama kroz testove i zapažanjima s nastave, možemo dobiti jasniju sliku stanja pojedinca (Allen, 2010).

Jedan od takvih testova je *Aston indeks* koji uključuje zadatke razlikovanja glasova, crtanja čovjeka, slovanja i čitanja, mjerenje inteligencije te prisjećanje auditivno prezentiranih

brojeva. Prednost ovoga testa je ta što naglašava različitost teškoća kod disleksije te je dostupan nastavnicima koji ga mogu primijeniti u slučaju da posumnjaju na disleksiju kod nekog učenika. Sljedeći je *Bangorski test disleksije* koji se temelji na promatranjima djece, a može se primijeniti i kod odraslih. Kod ovog testa provjerava se tablica množenja, sigurnost pojedinca u određivanje smjera lijevo-desno, ponavljanje i izgovaranje određenih riječi. Na taj način se provjeravaju motoričke sposobnosti, slušna i vizualna percepcija te spajanje slika i simbola s leksičkim značenjem. S obzirom da se sastoji od različitih podtestova, omogućuje identificiranje specifičnih vrsta obrazaca učenja kod pojedinca te učitelju daje uvid u područja koja trebaju posebnu pažnju i prilagođen rad. Također treba spomenuti i *Dječji test ponavljanja besmislenih riječi* koji sadrži 40 besmislenih riječi od dva i četiri sloga koje dijete treba ponoviti. *Kompjutorizirani sustav kognitivnih testova* razlikuje se od do sada navedenih testova po tome što je potpuno kompjutoriziran te za njegovu primjenu nije potrebno mnogo osobne kontrole, što je jedna od njegovih prednosti. Sastoji se od sedam zadataka koji kod djeteta testiraju sposobnost spajanja imena s likovima te sposobnost pamćenja redoslijeda događaja u vremenu. Test usmjeren na otkrivanje fonoloških nedostataka naziva se *Baterija za fonološku procjenu* te se sastoji od niza zadataka predviđenih za istraživanje nedostataka fonološke svijesti. Zadaci uključuju brzinu čitanja brojeva, brzinu imenovanja, zadatak čitanja besmislenih riječi, ispitivanje svijesti o rimama te ispitivanje rječitosti kod djeteta. Primjenom ovoga testa dobiveni su rezultati koji upućuju da su u ovim zadacima loši čitači imali slabiji učinak od prosječnih i iznadprosječnih te se na taj način može dodatno testirati loše čitače te utvrditi priroda njihovih teškoća i vrsta programa potrebna da se pomogne takvom djetetu (Miles i Miles, 2004).

Postoje testovi koji se temelje na ispitivanju fonoloških nedostataka te također testiraju i prisutnost disfunkcija malog mozga. Većini učenika s disleksijom nedostaje razvijenost fonemske svjesnosti, tj. sposobnost rastavljanja na slogove, prepoznavanje slova te sastavljanje glasova u riječi. Takvi testovi sadrže zadatke imenovanja slika te test stabilnosti položaja tijela, karakterističan za ispitivanje cerebralne disfunkcije. Svaki od tih testova sastoji se od 11 zadataka pomoću kojih se razlikuje osobu s disleksijom od one koja nema poteškoća. *Test za rano otkrivanje disleksije* primjenjuje se kod djece od 4 do 6 godina, a *Test za otkrivanje disleksije* kod djece između 6.5 i 16.5 godina. Brojnim primjenama ovih testova utvrđeno je kako dovode do otkrivanja disleksije (Miles i Miles, 2004).

Jedan od najpoznatijih i najčešće korištenih testova je *Screening test* koji sadrži različite oblike testova od onih za mlađe uzraste do testova za odrasle. Svaki od testova sadrži pitanja relevantna za pojedinu dobnu skupinu. Prvi test objavljen je 1996. godine, a općenito sadrži 11

podtestova koji ispituju brzinu imenovanja, čitanje, verbalnu fluentnost, pravopis, posturalnu stabilnost, rimu i vokabular. Ovaj test omogućava uvid u prednosti i slabosti, kao i identifikaciju pojedinaca kojima čitanje ide jako loše te djecu u dobi od 5 ili 6 godina koja bi potencijalno mogla imat disleksiju. Ovaj test je dizajniran kako bi se pomoću njega što ranije identificirala djeca s teškoćama u učenju i kako bi što ranije mogla dobiti potporu u školi (Lawrence i Carter, 1999).

Uvidom u različite testove za disleksiju može se zaključiti da se uz malo pažnje i truda te primjenom kombinacija testova disleksija može vrlo lako dijagnosticirati te na jednostavan način procijeniti potrebe pojedinca (Miles i Miles, 2004).

5. METODE POUČAVANJA

Kada se ustanovi da dijete s disleksijom ne može svladati školski program, važno je što prije pružiti mu primjerene oblike odgoja i obrazovanja. Velik broj istraživanja potvrdio je kako je za poučavanje učenika s disleksijom najbolje koristiti sustavan, multisenzorni program, usmjeren na fonetiku, sintaksu, morfologiju te uporabu eksplicitnih uputa. Jedan takav pristup u razdoblju od 1930. do 1940. godine razvili su dječji neurolog Samuel Orton i učiteljica Anna Gillingham. Ova nastavna metoda, nazvana *Orton-Gillingham (O-G) pristup*, način je poučavanja učenika s disleksijom, a u središtu toga pristupa nalaze se problemi vezani uz čitanje, pisanje, pravopis i matematiku. Učenici svladavaju gradivo koristeći vizualne, auditivne i kinestetičke modalitete, gradivo se uči sustavno, pojmovi moraju biti dobro svladani prije no što se prelazi na novu cjelinu, učitelji kontinuirano prate i ocjenjuju učenike te se naglašava individualiziranje nastave za svakog pojedinca. Ovaj pristup najčešće se koristi kao učenje jedan na jedan, a rjeđe kroz poduku u malim grupama (Allen, 2010).

Iako je disleksija u svakodnevnom životu definirana kao lakša teškoća, u školovanju može izazvati velike probleme. Najprimjereniji oblik odgoja i obrazovanja odnosi se na redoviti program uz individualizirani pristup pri čemu je učenik uključen u redoviti program s drugom djecom. Takav program podrazumijeva da učenik svladava kompletno gradivo kao i ostali učenici, a učitelji trebaju primjenjivati specifične načine poučavanja i provjeravanja znanja. Učenicima s disleksijom u pisanoj provjeri znanja treba zadati manji broj zadataka i produžiti vrijeme rješavanja, a ponekad je nužno prilagoditi im i pisane materijale (Bjelica i sur., 2005). Tako se tekst ili zadatak može organizirati u obliku natuknica ili nabiranja u odvojenim

redcima. Ključne riječi, dijalekte i kratice potrebno je dodatno objasniti, a pitanja za provjeru znanja trebaju biti jednostavna, kratka i nedvosmislena. Kada je riječ o veličini slova, ona ne bi trebala biti manja od veličine fonta 14, trebaju biti istaknuta i podebljana, a format bilježnice trebao bi biti veći od formata A4. Važan dio teksta može biti podebljan uporabom fluorescentnih markera ili se može uokviriti. Kako bi se izbjeglo vizualno spajanje riječi, poželjno je izbjegavanje kosih slova te podcrtanih riječi ili tekstova. Ne preporučuje se uporaba slika u pozadini jer to može tekst učiniti teško čitljivim. Važno je umjesto bijelog sjajnog papira upotrebljavati mat papir krem ili blijedožute boje. Teško razumljive pjesničke slike i figure treba dodatno pojasniti, kao i riječi za koje se pretpostavlja da ih dijete ne razumije (Buljubašić-Kuzmanović i Kelić, 2012).

Ako učenik ima velikih poteškoća s kojima se ne može nositi, primjenjuje se prilagođeni program uz individualizirani pristup. Ponekad se može dogoditi da učenik iako napreduje u čitanju, nakon uspješne terapije i dalje ima problema s pamćenjem i organiziranjem pojmova. Zbog toga se pojavljuju problemi i s razumijevanjem književnih djela i obveznih lektira te bez obzira na uloženi trud i vrijeme ne postižu dobre rezultate. Ovisno o stupnju i vrsti teškoće, takav program izrađuje se za svakog učenika posebno, a izrađuje ga učitelj s drugim stručnim suradnicima. Prilagođeni program očituje se u korištenju posebnih metoda i sredstava u nastavi, kao i smanjenju težine nastavnog programa. Kako bi se takav pristup primijenio, najprije je potrebno odrediti razinu učenikovog znanja i sposobnosti, utvrditi kratkoročne i godišnje ciljeve odgoja i obrazovanja, vrijeme trajanja individualne pomoći, prepoznati učenikove potrebe te se odlučiti za metode i sredstva koja će se koristiti u nastavi. Na početku školske godine utvrđuju se predmeti za koje je potrebno izraditi prilagođeni program, a nastavni odjel ne bi trebao biti prevelik s obzirom da učitelji moraju uložiti veliki trud u individualizirani rad s učenikom i prilagoditi se poučavanju po prilagođenom programu. Posljednjih godina sve više se u nastavu uključuju i asistenti, koji su u razredu upravo zbog takvih učenika; na taj način učenik cijelo vrijeme ima podršku i pomoć, a učitelj se može posvetiti i ostalim učenicima i nastavi (Bjelica i sur., 2005).

6. PRAĆENJE I OCJENJIVANJE UČENIKA S DISLEKSIJOM

Kako obrazovanje i razvoj znanja ovise o vještinama čitanja i pisanja, kao i služenje računalom, komunikacija s drugima, praćenje medija i niz vještina za koje je nužna pismenost, od iznimne je važnosti učenike s teškoćama u čitanju i pisanju pratiti individualno, na skupnoj

razini, svakodnevno i selektivno te im na taj način pomoći i prilagoditi nastavu njihovim mogućnostima (Buljubašić-Kuzmanović i Kelić, 2012). Ocjenjivanje i vrednovanje treba prilagoditi sposobnostima i potrebama učenika, naglašavajući različitosti pojedinaca. Ivančić (2010; prema Buljubašić-Kuzmanović i Kelić, 2012) tvrdi kako će kontinuirano vrednovanje, za razliku od povremenog, tradicionalnog, nakon obrađene teme, dati bolji uvid u napredovanje, kako svih učenika, tako i učenika s poteškoćama. U skladu s tom tezom, napredovanje učenika s disleksijom i završna procjena može se prikazati kao izvješće pojedinih obrazovnih razdoblja.

Osim učitelja, važno je da učenika s disleksijom prati i stručni suradnik logoped koji će rad s djetetom oblikovati kroz individualne terapije ili odgojno-obrazovne skupine s učenicima (učenici s posebnim edukacijskim potrebama dio gradiva svladavaju u posebnom razrednom odjelu, a drugi dio nastavnog gradiva u razredu sa svojim vršnjacima). Za razvijanje individualiziranog pristupa učenicima s disleksijom, važno je dobro poznavati odgojno-obrazovne potrebe svakog učenika te izraditi primjerene programe školovanja koji bi odgovarali sposobnostima i interesima djeteta. Zrilić (2011; prema Buljubašić-Kuzmanović i Kelić, 2012) naglašava individualizirani pristup kao jedan od najvažnijih čimbenika koji utječu na razvoj prilagodbe učenika s teškoćama i na razvoj pozitivnog razrednog ozračja.

Aдекватno ocjenjivanje i praćenje učenika s disleksijom odnosi se na prilagodbu procesa učenja, načina vrednovanja znanja, općenito ispitne tehnologije te ispitnih materijala. Vrijeme rješavanja pisanih zadataka učenicima s disleksijom treba produžiti za 50% u odnosu na uobičajeno, a tekstove treba podijeliti na kraće dijelove kako bi se izbjegli veliki tekstualni odlomci. Od učenika ne treba zahtijevati da se u ispitnom materijalu izražava složenim rečenicama. Umjesto toga, bilo bi dobro ponuditi im usmeno ili pismeno nadopunjavanje odgovora. Ponekad je efikasnije umjesto pisanih testova uvesti usmeno ispitivanje što bi učenicima pojednostavilo odgovaranje na pitanja na način da imaju više vremena razmisliti i na taj način izbjeći stvaranje stresa zbog mogućih problema s pisanjem (Bjelica i sur., 2005).

7. SUBJEKTIVNA DOBROBIT UČENIKA S DISLEKSIJOM

Učenici s disleksijom često doživljavaju stres, strah i anksioznost u razredu te nailaze na nerazumijevanje što direktno utječe na njihovu subjektivnu dobrobit i narušava kvalitetu života. Prilikom neuspjeha u školskim zadacima, takva djeca doživljavaju tjeskobu koja utječe na njihovo samopoštovanje smanjujući razinu istoga, a ponekad loša iskustva utječu na

ponašanje učenika na način da nakon opetovanog prozivanja kao lijenog, zaista i postaju lijeni potvrđujući fenomen proročanstva koje samo sebe ispunjava (Pigmalionov efekt). Strah od potencijalnog neuspjeha, kao i sam neuspjeh u školi jedan su od najčešćih izvora stresa kojima su danas izložena djeca. Učenici s disleksijom suočavaju se s takvim stresom puno češće od ostalih, postajući sve osjetljiviji na nepravdu koju doživljavaju u odnosu na ostalu djecu, a takva loša rana iskustva mogu ostaviti trajne posljedice na psihi djeteta. Neprilagođen obrazovni sustav uvelike utječe na samopoštovanje, sigurnost i sliku o sebi, stvarajući duboke emocionalne ožiljke i iskrivljenu sliku o sebi (Miles i Miles, 2004).

Veliki utjecaj na emocionalno zdravlje i samopoštovanje ima školsko okruženje. Ako dijete razvije nisko samopoštovanje, razvit će se osjećaj bezvrijednosti. Faktori koji utječu na razvoj samopoštovanja kod učenika s disleksijom su obiteljska podrška, osobine pojedinca, prisutnost ponašajnih ili emocionalnih poremećaja te atmosfera u razredu (Nalavany, Carawan i Brown, 2011). Riddick (2006; prema Nalavany i sur., 2011) navodi kako djeca s disleksijom u tradicionalnim školama nemaju optimalnu obrazovnu podršku pa iz tog razloga nemaju jednake uvjete kao njihovi vršnjaci, češće su izložena zlostavljanju i izrugivanju zbog čega se kod takve djece pojavljuje osjećaj razočarenja, srama, tuge, frustracije i ljutnje, što smanjuje samopoštovanje, ali i subjektivnu dobrobit učenika s disleksijom. Suprotno tome, privatne škole usmjerene na potrebe učenika omogućuju bolju prilagodbu pojedinaca, kao i povoljnije uvjete za emocionalne i socijalne potrebe učenika. Brojna istraživanja navode kako su zapravo tradicionalne škole izvor negativnih afekata, loših iskustava i niskog samopoštovanja te neshvaćenosti. Pohađanje specijaliziranih škola imalo bi pozitivne učinke na emocionalno stanje i sliku o sebi kod takvih učenika. Nadalje, specijalizirane škole podrazumijevaju posebno educirane učitelje te vršnjake sličnih poteškoća što dovodi do osjećaja da nisu sami u svemu tome i da ih netko razumije. Iako prelazak iz tradicionalnih u privatne, specijalizirane škole pozitivno utječe na dijete s disleksijom, negativna iskustva ostavljaju trajne posljedice (Nalavany i sur., 2011).

Velik broj odraslih osoba s disleksijom opisuje školska iskustva vrlo traumatičnim, navodeći često doživljavanje negativnih emocija i etiketiranje kao lijenih, glupih, drugačijih. Istraživanja provedena na osobama s disleksijom koje su pohađale specijalizirane škole potvrđuju značajno manje doživljene anksioznosti i stresa te značajno više razine samopoštovanja od njihovih vršnjaka koji su pohađali tradicionalne škole (Nalavany i sur., 2011).

8. ULOGA RODITELJA

Kada roditelji posumnjaju da njihovo dijete ima disleksiju, važno je što prije javiti se stručnjaku: logopedu, psihologu, školskom liječniku ili pedagogu, koji bi trebali uputiti dijete na ispitivanja. Veliku ulogu u svemu tome ima podrška koju roditelji pružaju stručnjacima jer na taj način odobravaju rad s djetetom i pokazuju kako prihvaćaju situaciju. Takvi roditelji nastoje razgovarati s logopedom, zatim se informirati, naučiti nešto više o svemu tome te prihvatiti stručne savjete. Kako je razdoblje identifikacije disleksije vrlo stresno za dijete, njegove roditelje, ali i za učitelje, važna je suradnja roditelja i škole kako bi se što uspješnije postavila dijagnoza te integriralo dijete na primjeren način. Učitelji mogu pružiti roditeljima mnoštvo informacija o disleksiji, kao i o načinima na koje mogu pomoći djeci pronaći svoje jake strane i na taj način prevladati poteškoće. Važno je objasniti roditeljima što točno disleksija je, a što nije. S obzirom da nema dovoljno logopeda te općenito stručnjaka koji bi djeci s disleksijom pružili adekvatnu terapiju, roditelji bi trebali biti spremni preuzeti odgovornost i sami raditi s djetetom jer je to u nekim situacijama jedina mogućnost koju mu mogu pružiti. Bilo bi dobro kada bi dijete kontinuirano dobivalo pomoć u učenju, pisanju zadaća i svladavanju gradiva jer to najčešće nije u mogućnosti učiniti bez nečije pomoći. U tome im trebaju pomoći roditelji, kao i u pružanju psihološke podrške. Takvo dijete treba razumijevanje i prihvaćenost, opuštenu i veselu radnu atmosferu, topao dom i podršku u svakom pogledu. Što se disleksija ranije prepozna, to će dijete odrastati u povoljnijim uvjetima, lakše se nositi s cijelom situacijom, biti motiviranije za učenje i bit će prihvaćeno od strane okoline (Miles i Miles, 2004).

Roditelji često osjećaju olakšanje kada se njihovom djetetu dijagnosticira disleksija iz razloga što tada imaju dojam da ih netko razumije i da će im pomoći. Tada se smanjuje mogućnost da se njihovu djecu okarakterizira kao lijenu ili glupu te prihvaćaju dijagnozu disleksije jer ju smatraju društveno prihvatljivom (Miles i Miles, 2004).

9. DISLEKSIJA U HRVATSKOJ I SVIJETU

Iako se sve više pokušava osvijestiti prisutnost teškoća u učenju i važnost njihova otkrivanja u što ranijoj dobi, u Hrvatskoj se disleksija kao i slične teškoće najčešće prepoznaju tek u školskoj dobi. Brojna istraživanja pokazala su kako je rizik za nastanak disleksije moguće

prepoznati vrlo rano u djetinjstvu i to već u ranom predškolskom razdoblju, ali često taj rizik ostaje neprepoznat ili u situacijama njegovog prepoznavanja ne postoji primjeren način rada i pristupanja takvoj djeci (Lenček, M., 2012).

Važnost ranog prepoznavanja disleksije prepoznata je i u zemljama diljem svijeta, iako se i kod njih javljaju slični problemi vezani uz testove, podršku, asistente u nastavi, prilagođavanje nastave i nastavnog materijala takvim učenicima. U većini zemalja tek je u zadnjih desetak godina disleksija prepoznata kao ozbiljan poremećaj. S obzirom na to, od 2000. godine raste broj organizacija koje pružaju podršku pojedincima s teškoćama u učenju te njihovim obiteljima, a u zadnje tri godine disleksija postaje dio obveznog gradiva naobrazbe psihologa, liječnika i učitelja. Informacije, podrška, znanje i zaštita koju nude organizacije od iznimne su važnosti za obitelji koje se susreću s takvim problemima. Dok neke zemlje, kao što su Kanada, SAD i Velika Britanija, imaju dugogodišnje iskustvo rada s disleksijom, druge, na primjer Filipini, Argentina i Novi Zeland, imaju ograničeno znanje i iskustvo u tom području s obzirom da se u tim državama disleksija službeno ne priznaje kao teškoća (poremećaj). U Švedskoj, Norveškoj, Poljskoj i Velikoj Britaniji liječnici pri upisu u prvi razred koriste testove koji mogu ukazivati na disleksiju kod djeteta (Čavlek i Tičinović, 2004).

Disleksiju u Hrvatskoj procjenjuju logopedi uzimajući u obzir nalaze iz drugih područja, posebno psihologije. Također prikupljaju podatke iz izvora kao što je škola, obiteljsko okruženje i medicinska povijest. Kod procjene, uzimaju se u obzir vještine čitanja i pisanja te razine razumijevanja pročitano. Veliki nedostatak procjena je što u obzir ne uzimaju stilove učenja pojedinog djeteta kao ni njegove dobre strane. Jedan od problema ovoga područja također je i nedostatak materijala za procjenu disleksije u hrvatskom jeziku. Razlog tome su nestandardizirani materijali, kao i nedovoljno istražena razvojna obilježja jezika. Zbog toga je otežana procjena u ključnom razdoblju djetetova razvoja kada se iz vještina čitanja i pisanja mogu uočiti teškoće i kompetencije koje određuju budući akademski uspjeh djeteta. S obzirom da je disleksija jezično utemeljena, testove i zadatke za procjenu ove teškoće nije moguće prevesti, a na kraju ni primijeniti. Takvi testovi i materijali trebali bi slijediti zakonitosti jezika s naglaskom na relevantnim informacijama vezanim uz čitanje i pisanje u pojedinom jeziku (Lenček, M., 2012). Kao i u Hrvatskoj, u drugim zemljama stručnjaci logopedi dijagnosticiraju i rade s djecom s disleksijom. U velikim gradovima jedan logoped istovremeno radi u tri škole te je takav sustav rada najčešći u razvijenijim sredinama, dok u manji mjestima ili nema logopeda ili imaju privatne ordinacije što predstavlja preveliki trošak roditeljima. Na području

Hrvatske nema dovoljnog broja stručnjaka iako se prema zakonu nalaže pomoć logopeda djeci s teškoćama (Čavlek i Tičinović, 2004).

U Americi postoji velik broj organizacija koje pružaju informacije roditeljima i učiteljima, kao na primjer *National Center for Learning Disabilities*, *The International Dyslexia Association* ili *Learning Disabilities Association of America* (Hudson i sur., 2007). U Hrvatskoj također postoje različite udruge i institucije koje skrbe za djecu i mlade s teškoćama u razvoju. Neke od njih su *Centri za socijalnu skrb*, *Udruga „Dyxy“ Split*, *Udruga za pomoć djeci s teškoćama u učenju šibensko-kninske županije „Izvor ljubavi“*, *Centar za odgoj i obrazovanje „Ivan Štark“ Osijek*, *Udruga „Ja to mogu“ Zagreb*, *Hrvatska udruga za disleksiju* i mnoge druge (Duvnjak i sur., 2015).

Hrvatska udruga za disleksiju organizira različite seminare, radionice i predavanja za edukaciju roditelja, nastavnika, odgajatelja te stručnih suradnika. Objavljuje različite priručnike, interaktivne CD-ROM-ove, radne bilježnice prilagođene djeci vrtićke dobi te učenicima nižih razreda osnovne škole. Također se organizira stručna pomoć jednom tjedno telefonskim putem za vrijeme čega se daju savjeti i upute. Osnovni cilj udruge je educirati širu javnost, organizirati stručne susrete, tiskati publikacije, provoditi i poticati istraživački rad u području disleksije i surađivati sa srodnim institucijama (HUD, 2014). Jedna od poznatijih zdravstvenih ustanova u Hrvatskoj je i *Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG*, specijalizirana za problematiku na području jezika, govora i sluha. Stručni tim koji djeluje u ustanovi sastoji se od logopeda, psihologa, a po potrebi i fizioterapeuta. Ova poliklinika provodi terapijske postupke za pacijente svih dobnih skupina sa smetnjama izgovora, poremećajima čitanja, pisanja i računanja, jezičnim smetnjama, poremećajima ritma i tempa izgovora te je zbog toga prikladna za rad s djecom s teškoćama u učenju kao što je disleksija (SUVAG, 2016).

10. ZAKLJUČAK

Iako se problem disleksije i drugih teškoća vezanih uz učenje sve više spominje, potreba za asistentima u nastavi, standardiziranim i normiranim testovima, boljom edukacijom

odgajatelja, učitelja i nastavnika sve je veća. Izazov je razviti okruženje u kojem će se djeca s disleksijom i drugim teškoćama osjećati vrijedno i sigurno, imati na raspolaganju posebno osposobljenje učitelje koji su spremni pružiti im znanje te ispuniti njihove emocionalne, socijalne i obrazovne zahtjeve. Kako se naglasak stavlja na što ranijem otkrivanju disleksije, potrebno je upoznati učitelje i odgajatelje sa najčešćim teškoćama s kojima se suočavaju djeca, kao što su zamjene slogova ili grafički sličnih slova te teškoće povezivanja slogova u riječi. Prema svemu navedenom, može se zaključiti kako je samo prepoznavanje disleksije zahtjevan i dinamički proces koji obuhvaća primjenu kombinacije testova i različitih procjena usporedno s praćenjem rada i funkcioniranja djeteta.

Buduće procjene logopeda trebale bi sadržavati testove vezane uz vještine čitanja, pisanja i razumijevanja, ali i stilove učenja te jake strane učenika. Na taj način obuhvatila bi se tri važna aspekta procesa procjene: nesrazmjer sposobnosti koji se pojavljuje kod osoba s disleksijom, različitost i teškoće. Jedno od rješenja problema vezanog uz rano prepoznavanje disleksije je i zapošljavanje većeg broja stručnih suradnika od vrtića pa sve do srednje škole, zatim uvođenje više kolegija vezanih uz ovo područje na fakultetima učiteljskog, odgajateljskog i nastavničkog smjera, provođenje radionica i edukacija na kojima bi se mogla razmjenjivati iskustva i znanja u radu s djecom s teškoćama, a samim time i podrška. Također je ustanovljeno kako je važno primjenjivati različite vrste ocjenjivanja i praćenja takvih učenika i na taj način kroz odgovarajuće oblike školskih programa izbjeći akademski neuspjeh, ali i različite emocionalne teškoće. Roditelji bi se trebali poticati na uključivanje u edukacije, kao i šira okolina koja bi trebala biti upoznata s ovim područjem i potaknuta na uključivanje u volonterski rad kroz različite organizacije, kako bi se time smanjila diskriminacija i povećalo razumijevanje osoba s disleksijom.

S obzirom na sve navedeno, može se reći kako bi najbolje rješenje bila reforma cijelog sustava odgoja i obrazovanja s ciljem promicanja promjena i uvođenja noviteta koji bi išli u prilog djeci s teškoćama u učenju te im se na taj način poboljšale edukacijske, ali i životne mogućnosti. Takva reforma potaknula bi i neophodna istraživanja u području disleksije i drugih teškoća te dovela do ranijeg prepoznavanja simptoma i primjene adekvatne terapije.

11. LITERATURA

Allen, H. E. (2010). Understanding dyslexia: Defining, identifying, and teaching. *Illinois Reading Council Journal*, 38(2), 20-26.

Bjelica, J., Galić-Jušić, I., Pavlić-Cottiero, A., Posokhova, I., Prvčić, I. i Rister, M. (2005). *Priručnik o disleksiji, disgrafiji i sličnim teškoćama u čitanju, pisanju i učenju*. Zagreb: HUD.

Buljubašić-Kuzmanović, V. i Kelić, M. (2012). Ocjenjivanje djece s teškoćama u čitanju i pisanju: vrednujemo li znanja ili sposobnosti? *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 58(28), 45-60.

Čavlek, T. i Tičinović, A. (2004). Specifične poteškoće učenja-zbrinjavanje djece s disleksijom u svijetu i kod nas. *MEDIX*, 10(52), 80-81.

Duvnjak, I., Soudil-Prokopec, J. i Škrobo, S. (2015). *Učimo zajedno: Priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.

Firth, N., Frydenberg, E., Steeg, C. i Bond, L. (2013). Coping Successfully with Dyslexia: An Initial Study of an Inclusive School-Based Resilience Programme. *Dyslexia*, 19(2), 113-130.

HUD (2014). *Hrvatska udruga za disleksiju*. Preuzeto 19. svibnja, 2016., s <http://hud.hr/>.

Hudson, R. F., High, L. i Al Otaiba, S. (2007). Dyslexia and the brain: What does current research tell us?. *The Reading Teacher*, 60(6), 506-515.

Lawrence, B. i Carter, J. (1999). The identification and assessment of dyslexia: Class teachers' perceptions of the usefulness of the dyslexia screening test for seven to eight year-old pupils. *British Journal of Special Education*, 26(2), 107-111.

Lenček, M. (2012). Procjena disleksije u hrvatskome: neke značajke čitanja i pisanja odraslih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(1), 11-26.

Miles, T. R. i Miles, E. (2004). *Sto godina disleksije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Nalavany, B. A., Carawan, L. W. i Brown, L. J. (2011). Considering the role of traditional and specialist schools: do school experiences impact the emotional well-being and self-esteem of adults with dyslexia?. *British Journal of Special Education*, 38(4), 191-200.

SUVAG (2016). *Služba za govorne poremećaje - Logopedija*. Preuzeto 22. svibnja, 2016., s <http://www.suvag.hr/sluzba-za-govorne-poremecaje-logopedija/>.

Washburn, E. K., Binks-Cantrell, E. S. i Joshi, R. (2014). What do preservice teachers from the USA and the UK know about dyslexia?. *Dyslexia*, 20(1), 1-18.